

فقر مسکن روستایی و استراتژی‌های مقابله با آن در ایران

عبدالرسول شیروانیان* / محمد بخشوده**

تاریخ دریافت مقاله:

۱۳۹۱/۰۳/۰۸

تاریخ پذیرش مقاله:

۱۳۹۱/۰۷/۳۰

چکیده

فقر مسکن صرفاً یک موضوع تک بعدی نیست. این نوع فقر در جامعه روستایی ایران از ابعاد متفاوتی برخوردار است. بر این اساس، این مطالعه به بررسی فقر مسکن روستایی کشور و اولویت‌بندی استراتژی‌های مقابله با آن با استفاده از رویکرد چندبعدی فقر مسکن پرداخته است. بدین منظور از شاخص‌های کیفی مسکن، شاخص‌های فقر و تکنیک رتبه‌بندی بر اساس شباهت به راه‌حل ایده‌آل استفاده شد. آمار و اطلاعات مورد نیاز از داده‌های طرح هزینه و درآمد خانوار مرکز آمار ایران در سال ۱۳۸۷ که ۱۹۷۰۷ خانوار روستایی در سطح کشور را تحت پوشش قرار داده است، به دست آمد. نتایج بیانگر آن است که فقر مسکن بر اکثر قریب به اتفاق (۹۹/۹۸٪) خانوارهای روستایی مستولی است. بیشترین پوشش فقر مسکن در جامعه روستایی مربوط به بعد امنیت (۹۹/۸۱۲٪) و کمترین آن مربوط به بعد تراکم (۱۲/۹۱۹٪) است. عمق و کیفیت فقر مسکن حاکم بر خانوارهای روستایی به گونه‌ای است که به‌طور متوسط این خانوارها از دسترسی به حدود دو پنجم شاخص‌های کیفی مسکن محروم می‌باشند. نتایج بخش پایانی مطالعه نیز بیانگر آن است که تأمین امنیت فیزیکی مسکن، بیمه واحد مسکونی، کاهش تراکم در واحدهای مسکونی و تأمین آب لوله‌کشی، مهم‌ترین استراتژی‌های مقابله با فقر مسکن روستایی در ایران را تشکیل می‌دهند.

واژگان کلیدی: مسکن، رویکرد چندبعدی فقر، شاخص‌های کیفی، خانوار روستایی، ایران.

* دانشجوی دکتری. rasoolshirvanian@yahoo.com

** استاد بخش اقتصاد کشاورزی دانشکده کشاورزی دانشگاه شیراز.

مقدمه

مفهوم مسکن، محدود به سرپناه نیست. این مفهوم علاوه بر مکان فیزیکی، کل محیط مسکونی را در بر گرفته و شامل تمامی خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهتر زیستن خانواده و نیز حق تصرف نسبتاً طولانی و مطمئن برای استفاده کننده آن می‌باشد (اهری، ۱۳۶۷؛ نصیری، ۱۳۸۶؛ بدری و موسوی، ۱۳۸۹؛ پارک، ۲۰۰۵؛ رکفورد، ۲۰۱۰). دسترسی به امکانات و خدمات مسکن از زمینه‌های توانمندسازی و ایجاد شرایط مساعد رفاه اقتصادی و اجتماعی است. نقش بهبود مسکن و خدمات اساسی آن در کاهش فقر به رسمیت شناخته شده است (میتلین، ۲۰۰۱). مسکن به‌عنوان تسهیل کننده در جهت کاهش فقر چند بعدی در سطح جامعه عمل نموده و می‌تواند کاهش دیگر شاخص‌های فقر چند بعدی را در سطح جامعه در پی داشته باشد (پیمان، ۱۳۸۶؛ مسکن برای بشریت، ۲۰۱۰). بر این اساس سازمان ملل متحد، اهداف توسعه هزاره را در زمینه مسکن تا سال ۲۰۱۵، به صورت کاهش ۵۰ درصدی افرادی که در کشورهای مختلف از جمله کشورهای در حال توسعه، به آب آشامیدنی سالم و سیستم فاضلاب دسترسی ندارند، تعیین نموده است (مسکن ملل متحد، ۲۰۰۳).

در حال حاضر، در کشورهای در حال توسعه، فقر مسکن هشدار دهنده است (سنگاپتا، ۲۰۱۰). جامعه روستایی کشورهای در حال توسعه به عنوان زیستگاه مردم فقیر تلقی می‌گردد. در این کشورها، بخش اعظمی از مردم در مناطق روستایی زندگی می‌کنند که بخش عمده آنان فقیر می‌باشند (دیکسون، ۱۹۹۰). این گروه غالباً از دسترسی به مسکن مناسب و خدمات مرتبط با آن محروم می‌باشند (میتلین، ۲۰۰۱). این امر سبب شده، فقر مسکن به‌عنوان یکی از ابعاد فقر روستایی مورد توجه قرار گیرد (بیسواس داینر و داینر، ۲۰۰۱؛ دوپلد، ۲۰۰۴؛

کریشناکومار و بالون، ۲۰۰۸؛ جمال، ۲۰۰۹؛ سایسانا و سالتلی، ۲۰۱۰؛ نوید و الاسلام، ۲۰۱۰).

هر چند قرار داشتن ایران در زمره کشورهای در حال توسعه، پرداختن به فقر مسکن در جامعه روستایی ایران را ایجاب می‌نماید، اما وجود حمایت‌های قانونی و سیاست‌های کلان توسعه مسکن، اهمیت پرداختن به این موضوع را دو چندان می‌نماید. در ایران اصل ۳۱ قانون اساسی، داشتن مسکن متناسب با نیاز را حق هر فرد و خانوار ایرانی می‌داند (اطهاری و همکاران، ۱۳۸۵). آرمان‌های توسعه مسکن در قالب سیاست‌های کلان بخش مسکن روستایی در تحقق چشم‌انداز بلند مدت توسعه نیز شامل برخورداری هر خانوار روستایی از یک واحد مسکونی، مقاوم‌سازی و بهسازی کلیه واحدهای مسکونی روستایی و برخورداری واحدهای مسکونی روستایی از امکانات و تسهیلات مورد نیاز می‌باشد. حمایت از تأمین مسکن گروه‌های کم درآمد روستایی از طریق مدیریت مناسب یارانه‌ها در جهت هدفمندسازی آن‌ها و ارتقای سلامت و بهداشت در واحدهای مسکونی روستایی از طریق ارائه الگوی مسکونی مناسب با نیازهای رفاهی خانوار روستایی و اعمال استانداردهای زیستی، از راهبردهای نیل به این آرمان‌ها قلمداد می‌گردد (اطهاری و همکاران، ۱۳۸۵).

با این همه، به‌رغم تعیین آرمان‌های ایده‌آل در زمینه مسکن و ارائه راهبردهای مختلف به‌منظور تحقق این آرمان‌ها، شکاف طبقاتی بین گروه اقلیت دارای بهترین مسکن و گروه فاقد مسکن مناسب، عمیق‌تر شده است (نصیری، ۱۳۸۶). این موضوع بیانگر نامناسب بودن سیاست حمایت از تأمین مسکن به دلیل تمرکز بر گروه‌های کم‌درآمد روستایی با الهام از گروه‌بندی افراد جامعه روستایی بر اساس درآمد است. حمایت از تأمین مسکن بر مبنای گروه‌های درآمدی، دارای نواقصی است.

۱. بر اساس رویکرد چندبعدی فقر مسکن، وضعیت فقر مسکن در مناطق روستایی ایران چگونه است؟
۲. استراتژی‌های مقابله با فقر مسکن روستایی در ایران کدامند؟

مبانی نظری

در بررسی فقر مسکن توجه به این نکته ضروری است که فقر مسکن صرفاً یک موضوع تک بعدی نیست. این نوع فقر در جامعه روستایی از ابعاد متفاوتی برخوردار است. سکونت در واحدهای مساکنی با اتاق‌های پایین‌تر از استاندارد و پرتراکم‌تر از حد معمول (نصیری، ۱۳۸۶)؛ استفاده از سوخت‌های نامناسب در سیستم گرمایش واحد مسکونی که هم به محیط زیست آسیب می‌زند و هم آلودگی درون خانه را به وجود می‌آورد (اطهاری، ۱۳۸۴)، استفاده از مصالح فاقد استحکام لازم بر اساس خصوصیات اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی در جامعه روستایی (بدری و موسوی، ۱۳۸۹) نمونه‌هایی از فقر مسکن در جامعه روستایی ایران است. بدین ترتیب با در نظر گرفتن ابعاد یادشده، اندازه‌گیری فقر مسکن در جامعه روستایی صرفاً با یک نماگر، به دلیل ناتوانی در توصیف و تصویر دقیق رفاه مورد انتقاد بوده و معیارهایی که چندین نماگر مسکن را با یکدیگر ترکیب می‌نماید، از اهمیت بیشتری برخوردار می‌باشند. رویکرد چندبعدی فقر مسکن، رویکردی است که استفاده آن امکان پرداختن به چندین معیار مسکن را به‌طور همزمان فراهم می‌آورد (ویتنر، ۲۰۰۰).

بر اساس رویکرد چندبعدی فقر مسکن، خانوارهایی به‌عنوان خانوارهای دچار فقر مسکن شناسایی می‌شوند که حداقل در یکی از شاخص‌های مسکن دچار محدودیت باشند (ویتنر، ۲۰۰۰). مهم‌ترین شاخص‌های تبیین کیفیت مناسب مسکن شامل شاخص امنیت واحد

بدین ترتیب که بهره‌گیری از معیار درآمدی برای طبقه‌بندی وضعیت مسکن نمی‌تواند سطوح متمایزی از کیفیت مسکن را در هر یک از طبقات درآمدی نشان دهد. بلکه بهره‌گیری از این معیار، صرفاً بیانگر آن است که در هر یک از طبقات درآمدی، سطوح مختلفی از کیفیت مسکن وجود دارد که توزیع فراوانی این سطوح در هر یک از طبقات درآمدی، متفاوت از طبقات دیگر درآمدی است. از سوی دیگر، معیار فقر درآمدی سنخیت چندانی با معیار فقر مسکن ندارد. به‌عنوان نمونه بررسی صورت گرفته در آمریکا در سال ۱۹۹۵ نشان می‌دهد صرفاً ۶۶ درصد از خانوارهای دچار فقر مسکن، دارای درآمدی پایین‌تر از خط فقر درآمدی رسمی بوده‌اند و استفاده از خط فقر درآمدی برای تعیین و شناسایی خانواده‌های دچار فقر مسکن، بالغ بر نیمی از خانوارهای دچار فقر مسکن بر اساس معیارهای چندبعدی فقر مسکن، را از فقر مسکن مستثنی نموده است (ویتنر، ۲۰۰۰). بر این اساس به نظر می‌رسد برای تعیین وضعیت فقر مسکن باید از معیارهایی استفاده نمود که به صراحت و روشنی بتواند سطوح مختلف کیفی مسکن خانوارها را در جامعه نشان دهد. با بهره‌گیری از چنین معیارهایی، می‌توان به تدریج سیاست‌های شفاف و روشن برای هر سطح کیفی مسکن در جامعه پرداخت. بر این اساس به نظر می‌رسد استفاده از شاخص‌های مسکن برای مطالعه وضعیت فقر مسکن، مناسب‌تر و در عین حال منطقی‌تر از معیار فقر درآمدی باشد.

مجموعه موارد فوق، سنگ‌بنای این مطالعه را تشکیل داده و انجام آن را ضروری نموده است. بر این اساس این مطالعه در صدد است با استفاده از رویکرد چندبعدی به بررسی وضعیت فقر مسکن روستایی در ایران و تبیین راه‌کارهای مقابله با آن بپردازد. در این رابطه سؤالات تحقیق به شرح زیر می‌باشند:

مسکونی، شاخص طراحی سیستم فاضلاب، شاخص برخورداری و شاخص تراکم است (اطهاری، ۱۳۸۴؛ پیمان، ۱۳۸۶؛ دفتر برنامه‌ریزی و اقتصاد مسکن، ۱۳۸۸؛ بدری و موسوی، ۱۳۸۹؛ ویتنر، ۲۰۰۰؛ پارک، ۲۰۰۵؛ ساتو، ۲۰۰۶). توجه به این شاخص‌ها انجام فعالیت‌های زندگی ساکنان را تسهیل نموده، کارایی آن‌ها را افزایش داده و عاملی در جهت ایجاد زندگی پایدار می‌باشد. بر این اساس، تلاش در جهت تحقق این معیارهای کیفی، تعیین کننده قابلیت اطلاق واژه مسکن به ساختمان‌ها و ساختارهای سکونتی است (بدری و موسوی، ۱۳۸۹). شاخص امنیت مسکن در برگیرنده امنیت فیزیکی و نیز امنیت معنوی مسکن می‌باشد. امنیت معنوی مسکن بیانگر وضعیت تملک واحد مسکونی و اطمینان از استمرار استفاده از واحد مسکونی و اثاثیه موجود در آن (بیمه مسکن) بوده و امنیت فیزیکی مسکن نشان دهنده وضعیت استحکام آن است. وضعیت استحکام مسکن در قالب نوع مصالح مورد استفاده در ساخت مسکن بیان می‌شود. شاخص طراحی سیستم فاضلاب شامل حمام و آشپزخانه می‌شود. شاخص برخورداری شامل داشتن آب لوله‌کشی، برق خانگی، تجهیزات نگهداری مواد غذایی، سوخت مناسب برای گرمایش، آشپزی و تهیه آب گرم واحد مسکونی، و وسیله نقلیه است. شاخص تراکم در برگیرنده تراکم بر حسب اتاق است. این معیار، درجه ازدحام و تراکم جمعیت را در واحد مسکونی بیان می‌کند و از تقسیم تعداد افراد خانوار بر تعداد اتاق‌های آن واحد مسکونی به دست می‌آید (اطهاری، ۱۳۸۴؛ پیمان، ۱۳۸۶؛ بدری و موسوی، ۱۳۸۹؛ ویتنر، ۲۰۰۰؛ پارک، ۲۰۰۵؛ ساتو، ۲۰۰۶).

روش تحقیق

در این قسمت ابتدا به تشریح شیوه تعیین وضعیت فقر مسکن هر یک از خانوارهای روستایی در نماگرها و

شاخص‌های مسکن و پس از آن به تبیین شیوه تعیین وضعیت فقر مسکن در سطح جامعه روستایی کشور مبادرت گردیده است. در تعیین وضعیت فقر مسکن هر یک از خانوارهای روستایی، ابتدا به نرمال سازی هر یک از این نماگرها و شاخص‌های مسکن پرداخته و در ادامه، روش تجمیع این نماگرها و شاخص‌ها بیان شده است. در تعیین وضعیت فقر مسکن در سطح جامعه روستایی نیز شاخص‌های نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر مورد استفاده قرار گرفته است.

با توجه به موارد فوق، به منظور بیان وضعیت فقر مسکن هر یک از خانوارهای روستایی، نخست مقادیر هر یک از نماگرها و شاخص‌های مورد مطالعه با استفاده از رابطه زیر نرمال گردید (گروتورت و ناربان، ۲۰۰۴):

$$p_{ij} = \frac{z_j - x_{ij}}{z_j} \times 100 \quad (1)$$

در این رابطه p_{ij} میزان فقر مسکن i امین خانوار در زمینه z_j نماگر یا شاخص مسکن بر حسب درصد، z_j میزان توصیه شده و استاندارد نماگر یا شاخص z_j مسکن و x_{ij} میزان بهره‌مندی خانوار i ام از z_j نماگر یا شاخص مسکن می‌باشد. لازم به ذکر است که میزان توصیه شده و استاندارد شاخص تراکم طبق جدول (۱) است. وضعیت استاندارد و موارد توصیه شده در زمینه شاخص امنیت واحد مسکونی شامل داشتن مالکیت واحد مسکونی (پیمان، ۱۳۸۶؛ ساتو، ۲۰۰۶؛ رکفور، ۲۰۱۰)، داشتن بیمه مسکن (بدری و موسوی، ۱۳۸۹) و استفاده از مصالح بادوام (بتن‌آرمه و اسکلت فلزی) در ساخت واحد مسکونی (اطهاری، ۱۳۸۴)؛ در زمینه شاخص طراحی سیستم فاضلاب، وجود حمام و آشپزخانه در واحد مسکونی (پیمان، ۱۳۸۶؛ بدری و موسوی، ۱۳۸۹؛ زلر و همکاران، ۲۰۰۶؛ ساتو، ۲۰۰۶؛ رکفور، ۲۰۱۰)؛ در زمینه شاخص برخورداری، داشتن آب لوله‌کشی، برق خانگی، تجهیزات نگهداری مواد

شاخص‌های مختلف در علوم اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته است (منظری حصار و محقر، ۱۳۸۴؛ فرجی سبکبار و رضاعلی، ۱۳۸۸؛ والمحمدی و فیروزه، ۱۳۸۹؛ محقر و همکاران، ۱۳۸۹؛ سعیدآبادی و همکاران، ۱۳۸۹؛ سهرابی و همکاران، ۱۳۸۹؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹). زیربنای این تئوری آن است که به‌طور کلی بر ساختار داده‌ها یکسری بی‌نظمی‌ها (آنتروپی) حاکم است. مقدار آنتروپی در داده‌ها بین صفر تا یک تغییر می‌کند. آنتروپی صفر، بیانگر نظم افراطی در داده‌ها بوده و آنتروپی برابر یک، نشان دهنده بی‌نظمی کامل در داده‌ها و توزیع یکنواخت آن‌هاست. در این روش به‌منظور تعیین وزن نماگرها و شاخص‌ها، نخست نیاز به تعیین شاخص آنتروپی و در ادامه تعیین میزان انحراف از اطلاعات در هر نماگر یا شاخص است. برای تعیین شاخص آنتروپی برای هر نماگر یا شاخص مسکن نیز، نیاز به تعیین توزیع احتمال در آن نماگرها یا شاخص است. برای تعیین توزیع احتمال در هر یک از نماگرها یا شاخص‌های مسکن از رابطه زیر استفاده شد (والمحمدی و فیروزه، ۱۳۸۹؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$P_{ij} = \frac{r_{ij}}{\sum_{i=1}^m r_{ij}} \quad (3)$$

در این رابطه P_{ij} احتمال وقوع مقدار i ام در نماگر یا شاخص j ام مسکن، و r_{ij} درصد فراوانی هر یک از مقادیر موجود در این نماگر یا شاخص می‌باشد. با استفاده از توزیع احتمالات مجموعه مقادیر هر نماگر یا شاخص مسکن، شاخص آنتروپی مربوط به آن نماگر یا شاخص مسکن با استفاده از رابطه زیر به‌دست آمد (والمحمدی و فیروزه، ۱۳۸۹؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$E_j = -\frac{1}{\ln(m)} \sum_{i=1}^m (P_{ij} \times \ln(P_{ij})) \quad (4)$$

در این رابطه E_j شاخص آنتروپی نماگر یا شاخص j ام مسکن بوده و سایر متغیرها قبلاً تعریف شده‌اند. در ادامه با استفاده از شاخص آنتروپی، میزان انحراف از اطلاعات

غذایی، وسیله نقلیه و استفاده از برق یا گاز به‌عنوان سوخت برای گرمایش، آشپزی و تهیه آب گرم واحد مسکونی می‌باشد (اطهاری، ۱۳۸۴؛ پیمان، ۱۳۸۶؛ بدری و موسوی، ۱۳۸۹؛ زلر و همکاران، ۲۰۰۶؛ رکفورد، ۲۰۱۰؛ نوید و الاسلام، ۲۰۱۰).

ت ۱. میزان توصیه شده و استاندارد شاخص تراکم بر حسب تراکم جمعیت در واحد مسکونی .

تعداد افراد ساکن در واحد مسکونی (نفر)	تعداد اتاق‌های واحد مسکونی
۲	۱
۳	۲
۳	۳
۷/۵	۴
۱۰	۵
۲ نفر اضافه می‌شود.	به ازای هر اتاق دیگر

مأخذ: (پارک، ۲۰۰۵)

در ادامه به منظور جمع‌بندی نماگرها و شاخص‌های مسکن برای بیان وضعیت کلی فقر مسکن هر خانوار روستایی، رابطه زیر مورد استفاده قرار گرفت (بورگوینگتون و چاکراواری، ۲۰۰۳؛ برنامه توسعه ملل متحد، ۲۰۰۷؛ مورو و همکاران، ۲۰۰۹):

$$P = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n a_j p_j \quad (2)$$

در این رابطه P شاخص کلی فقر مسکن هر خانوار در مجموعه نماگرها یا شاخص‌های مسکن، n تعداد نماگرها یا شاخص‌های مسکن، a_j وزن نماگر یا شاخص j ام مسکن، p_j میزان فقر مسکن هر خانوار در نماگر یا شاخص j ام مسکن می‌باشد.

لازم به ذکر است که در رابطه فوق به‌منظور تعیین وزن نماگرها و شاخص‌ها از روش وزن‌دهی آنتروپی استفاده شد. آنتروپی یک مفهوم اساسی در علوم مختلف از جمله علوم اجتماعی است که به کرات برای تعیین وزن

در هر نماگر یا شاخص مسکن به صورت زیر تعیین شد (والمحمدی و فیروزه، ۱۳۸۹؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$D_j = 1 - E_j \quad (5)$$

در این رابطه D_j میزان انحراف از اطلاعات در نماگر یا شاخص j ام مسکن بوده و سایر متغیرها قبلاً تعریف شده‌اند. سپس، با استفاده از میزان انحراف از اطلاعات، وزن هر نماگر یا شاخص به صورت زیر به دست آمد (والمحمدی و فیروزه، ۱۳۸۹؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$W_j = \frac{D_j}{\sum_{j=1}^n D_j} \quad (6)$$

در این رابطه W_j وزن نماگر یا شاخص j ام مسکن بوده و سایر متغیرها قبلاً تعریف شده‌اند.

پس از تعیین وضعیت فقر مسکن هر یک از خانوارهای روستایی، در ادامه به منظور تعیین وضعیت فقر مسکن در سطح جامعه روستایی نیاز به تعیین نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر مسکن در هر نماگر یا شاخص مسکن است. از آن جا که مجموعه شاخص‌های فقر FGT ^۱ شامل نسبت سرشمار^۲ و نسبت شکاف فقر^۳ از زمره پیشرفته‌ترین و متداول‌ترین شاخص‌های فقر می‌باشند (فوستر و همکاران، ۲۰۱۰) لذا، در این مطالعه از این مجموعه شاخص‌ها به منظور بررسی فقر مسکن در سطح جامعه روستایی استفاده شد. در این مطالعه مجموعه شاخص‌های فقر FGT به صورت زیر بیان شد (فوستر و همکاران، ۲۰۱۰):

$$FGT = P(\alpha) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \left(\frac{z - x_i}{z} \right)^\alpha \quad (7)$$

$$\alpha = 0,1.$$

که در آن، n تعداد کل خانوارهای نمونه مورد مطالعه، q تعداد خانوارهای دچار فقر مسکن موجود در نمونه، z مقدار قابل قبول نماگر یا شاخص مورد مطالعه تحت

عنوان خط فقر مسکن در آن نماگر یا شاخص، و x_i میزان بهره‌مندی خانوار i ام نمونه مورد مطالعه از این نماگر یا شاخص است. لازم به ذکر است که مقدار قابل قبول هر یک از نماگرها یا شاخص‌ها، همان مقدار توصیه شده و استاندارد است (رانسیمن، ۱۹۶۶) که در مطالعات متعددی از قبیل سن (۱۹۷۶)، بیتزاکسی (۱۹۷۹)، سیلبر و سورین (۲۰۰۶)، بوسرت و همکاران (۲۰۰۷) و سیلبر (۲۰۰۷) مورد استفاده قرار گرفته است.

در رابطه (۷)، α پارامتری است که با توجه به مقدار آن می‌توان هر یک از شاخص‌های نسبت سرشمار، نسبت شکاف فقر و شدت فقر را تعیین نمود. چنانچه مقدار پارامتر α برابر صفر یا یک باشد، به ترتیب شاخص نسبت سرشمار فقر و شاخص نسبت شکاف فقر مسکن به دست می‌آید (فوستر و همکاران، ۲۰۱۰). شاخص‌های نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر مسکن، مکمل یکدیگر می‌باشند. شاخص نسبت سرشمار فقر مسکن، توزیع فراوانی خانوارهای دچار فقر مسکن را در جامعه روستایی نشان می‌دهد، اما از بیان عمق فقر مسکن در سطح جامعه روستایی ناتوان است. شاخص نسبت شکاف فقر مسکن به عکس شاخص نسبت سرشمار، به درصد فراوانی خانوارهای دچار فقر مسکن، کاملاً غیرحساس بوده و اظهار نظری در این مورد نمی‌کند، اما عمق فقر مسکن را در سطح جامعه روستایی بیان می‌کند (فوستر و همکاران، ۲۰۱۰).

به منظور تبیین استراتژی مناسب برای مقابله با فقر مسکن از تکنیک رتبه‌بندی بر اساس شباهت به راه حل ایده‌آل (TOPSIS)^۴ استفاده شد. این تکنیک یکی از بهترین مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه (MADM)^۵ است. تکنیک یادشده بر این مفهوم بنا شده است که استراتژی مناسب استراتژی است که کمترین فاصله را نسبت به راه‌حل ایده‌آل مثبت و بیشترین فاصله را نسبت

بهترین مقادیر برای نماگرها یا شاخص‌های مثبت، بزرگ‌ترین مقادیر و برای نماگرها یا شاخص‌های منفی، کوچک‌ترین مقادیر می‌باشد. بدترین مقادیر، برای نماگرها یا شاخص‌های مثبت، کوچک‌ترین مقادیر و برای نماگرها یا شاخص‌های منفی، بزرگ‌ترین مقادیر است. پس از آن، میزان فاصله هر نماگر یا شاخص مسکن تا ایده‌آل‌های مثبت و منفی با استفاده از روابط زیر به دست آمد (فرجی سبکبار و رضاعلی، ۱۳۸۸؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$d_j^+ = \sqrt{\sum_{i=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad (11)$$

$$i = 1, 2, \dots, m$$

$$d_j^- = \sqrt{\sum_{i=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2} \quad (12)$$

$$i = 1, 2, \dots, m$$

در این روابط d_j^+ فاصله اقلیدسی نماگر یا شاخص j ام مسکن تا ایده‌آل مثبت، d_j^- فاصله اقلیدسی نماگر یا شاخص j ام مسکن تا ایده‌آل منفی، و v_{ij} مقدار i ام از j امین نماگر یا شاخص مسکن می‌باشد. سایر متغیرها قبلاً تعریف شده‌اند.

سپس، به تعیین نزدیکی نسبی هر نماگر یا شاخص به راه‌حل ایده‌آل با استفاده از رابطه زیر مبادرت شد (فرجی سبکبار و رضاعلی، ۱۳۸۸؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$CL_j^* = \frac{d_j^-}{d_j^- + d_j^+} \quad (13)$$

در این رابطه CL_j^* نزدیکی نسبی نماگر یا شاخص j ام مسکن به راه‌حل ایده‌آل می‌باشد. سایر متغیرها قبلاً تعریف شده‌اند. در نهایت با به دست آمدن نزدیکی نسبی به

به راه‌حل ایده‌آل منفی داشته باشد. بر این اساس به منظور حل یک مسئله به روش TOPSIS نیاز به تعیین راه‌حل‌های ایده‌آل مثبت و ایده‌آل منفی، تعیین میزان فاصله هر نماگر یا شاخص تا ایده‌آل‌های مثبت و منفی، تعیین نزدیکی نسبی هر نماگر یا شاخص به راه‌حل ایده‌آل و نهایتاً رتبه‌بندی نماگرها یا شاخص‌ها بر اساس نزدیکی نسبی است (فرجی سبکبار و رضاعلی، ۱۳۸۸؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹).

به منظور تعیین راه‌حل‌های ایده‌آل مثبت و ایده‌آل منفی نیاز به ماتریس بی‌مقیاس موزون است. این ماتریس با استفاده از رابطه زیر به دست آمد (فرجی سبکبار و رضاعلی، ۱۳۸۸؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$V = N * W \quad (8)$$

که در آن V ماتریس بی‌مقیاس موزون، N ماتریس تصمیم‌گیری بی‌مقیاس شده و W ماتریس قطری وزن نماگرها یا شاخص‌های مسکن می‌باشد. لازم به ذکر است که ماتریس تصمیم‌گیری بی‌مقیاس شده ماتریسی است متشکل از نماگرها یا شاخص‌های مسکن که با استفاده از تقسیم مقادیر آن‌ها بر بیشترین مقادیر خویش، بی‌مقیاس شده‌اند. ماتریس قطری وزن شاخص‌ها نیز ماتریسی است که عناصر آن را وزن‌های محاسبه شده با استفاده از روش آنتروپی، تشکیل می‌دهند. در ادامه با استفاده از رابطه زیر راه‌حل ایده‌آل مثبت (V^+) و راه‌حل ایده‌آل منفی (V^-) به دست آمد (فرجی سبکبار و رضاعلی، ۱۳۸۸؛ نسترن و همکاران، ۱۳۸۹):

$$(9)$$

$$V^+ = [\text{بزرگ‌ترین مقادیر هر نماگر ماتریس بی‌مقیاس موزون}]$$

$$(10)$$

$$V^- = [\text{کوچک‌ترین مقادیر هر نماگر ماتریس بی‌مقیاس موزون}]$$

رتبه‌بندی نماگرها یا شاخص‌های مسکن مبادرت گردید. در این زمینه لازم به ذکر است که نماگر یا شاخصی که از نزدیکی نسبی بالاتری برخوردار باشد، استراتژی مناسب‌تری برای مبارزه با فقر بوده و بر عکس، نماگر یا شاخصی که از نزدیکی نسبی کمتری برخوردار است، از اولویت پایین‌تری برای مبارزه با فقر برخوردار می‌باشد.

داده‌های مورد استفاده

در تعاریف مرسوم فقر، برنامه‌ریزان معمولاً گرایش به استفاده از مفهوم خانوار دارند (نصیری، ۱۳۸۶). از سوی دیگر فقر مسکن با استفاده از داده‌های پیمایشی خانوار قابل بررسی است (ساتو، ۲۰۰۶). در طرح نمونه‌گیری هزینه و درآمد خانوار که در سطح ملی در جامعه روستایی و شهری کشور توسط مرکز آمار ایران اجرا می‌شود، واحد نمونه‌گیری، خانوار می‌باشد. این مرکز هر ساله در قالب این طرح به نمونه‌گیری از خانوارهای روستایی و شهری کشور پرداخته و با استفاده از روش نمونه‌گیری سیستماتیک ضمن تکمیل پرسشنامه از طریق مراجعه مستقیم آمارگیران به خانوارهای نمونه و مصاحبه (با حضور سرپرست خانوار)، به جمع‌آوری اطلاعات از خانوارهای روستایی و شهری و انتشار آن می‌پردازد (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸). بخشی از این داده‌های طرح، اطلاعات مربوط به نماگرهای مسکن روستایی را تحت پوشش قرار می‌دهد. بر این اساس در این مطالعه به منظور بررسی وضعیت فقر مسکن خانوارهای روستایی ایران از آمار و اطلاعات این طرح در سال ۱۳۸۷ که ۱۹۷۰۷ خانوار روستایی را تحت پوشش قرار می‌دهد (بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۸) استفاده شد.

نتایج و بحث

جدول (۲) مقادیر نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر را در هر یک از شاخص‌های مسکن خانوارهای روستایی

نمونه مورد مطالعه نشان می‌دهد. بر اساس اطلاعات این جدول، شاخص امنیت با در بر داشتن ۹۹/۸۱۲ درصد خانوارهای روستایی نمونه مورد مطالعه بیشترین نسبت سرشمار فقر را در بین شاخص‌های مسکن به خود اختصاص داده است. پس از آن شاخص‌های برخورداری و سیستم فاضلاب به ترتیب ۹۷/۲۷۰ و ۳۴/۶۴۸ درصد خانوارهای روستایی را تحت پوشش قرار داده‌اند. در نهایت نیز شاخص تراکم، کمترین نسبت سرشمار فقر را به خود اختصاص داده است. بدین ترتیب آنچه در بعد فقر مسکن، بیشترین گستره را در سطح جامعه روستایی به خود اختصاص داده، عدم امنیت مسکن است که بر اکثر قریب به اتفاق خانوارهای روستایی مستولی است. مضاف بر آن، میزان شاخص نسبت شکاف فقر در زمینه امنیت مسکن نیز ۸۳/۹۰۶ درصد است که دال بر حاکم بودن عدم امنیت مسکن در ابعاد مختلف می‌باشد. جدول (۳) اطلاعات مفصل‌تر در این زمینه ارائه شده است.

۲. نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر در شاخص‌های مسکن خانوارهای روستایی.

شاخص‌های فقر (درصد)		شاخص‌های مسکن
نسبت سرشمار فقر	نسبت شکاف فقر	
۹۹/۸۱۲	۸۳/۹۰۶	شاخص امنیت
۸۵/۹۳۴	۵/۵۹۹	شاخص برخورداری
۳۴/۶۴۸	۲۴/۷۴۱	شاخص سیستم فاضلاب
۱۲/۹۱۹	۱۲/۹۱۹	شاخص تراکم
۹۹/۹۸۰	۳۸/۴۵۶	شاخص کل مسکن

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس اطلاعات جدول (۳)، ۹۴/۸۳۹ درصد خانوارهای روستایی در واحدهای مسکونی با اسکلت یا مصالح نامناسب زندگی می‌کنند و ۹۸/۵۰۳ درصد آنان نیز فاقد مالکیت واحد مسکونی بوده و یا در واحدهای

نشان می‌دهد. چنانکه قبلاً بیان شد این شاخص پس از شاخص امنیت مسکن، بیشترین میزان نسبت سرشمار فقر را در بین شاخص‌های مسکن به خود اختصاص داده است. بالا بودن میزان نسبت سرشمار فقر در این شاخص بیانگر عدم دسترسی مناسب اکثر قریب به اتفاق خانوارهای روستایی به تسهیلات و امکانات رفاهی در واحدهای مسکونی است. از سوی دیگر میزان شاخص نسبت شکاف فقر در زمینه شاخص برخورداری در بین خانوارهای روستایی نمونه مورد مطالعه ۵/۵۹۹ درصد است. بر این اساس خانوارهای روستایی به‌طور متوسط، حدود ۹۵ درصد تسهیلات و امکانات رفاهی مسکن را در اختیار دارند. بدین ترتیب هرچند بر اساس نسبت سرشمار فقر، اکثر قریب به اتفاق خانوارهای روستایی دسترسی کامل به مجموعه امکانات و تسهیلات رفاهی مسکن را ندارند، اما بر اساس نسبت شکاف فقر، در مجموع تلاش این خانوارها بر آن است که دسترسی خویش به این مجموعه از امکانات و تسهیلات مسکن را به بالاترین سطح ممکن برسانند. بخشی از اطلاعات جدول (۴) به ارائه مفصل موضوع در این زمینه اختصاص دارد. بر اساس اطلاعات این جدول، آنچه بیش از همه، موجب بروز فقر مسکن در زمینه شاخص برخورداری گردیده است، فقدان سوخت مناسب برای گرمایش مسکن و تأمین آب گرم مورد نیاز ساکنین و نداشتن وسیله نقلیه می‌باشد. از سوی دیگر خانوارهای روستایی کمترین سطح محرومیت را در زمینه برق خانگی تجربه می‌نمایند. نزدیک به ۱۰ درصد خانوارهای روستایی به آب لوله کشی دسترسی ندارند و حدود ۳ درصد آنان فاقد تجهیزات لازم برای نگهداری مواد غذایی و نیز سوخت مناسب برای آشپزی می‌باشند.

سومین شاخص مسکن از نظر مقدار نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر، شاخص سیستم فاضلاب می‌باشد. بر

مسکونی فاقد بیمه زندگی می‌نمایند. به طوری که خانوارهای روستایی به طور متوسط از حدود سه چهارم از تسهیلات مربوط به امنیت معنوی واحدهای مسکونی محروم می‌باشند. تشریح مفصل‌تر این موضوع، بر اساس نماگرهای امنیت معنوی ارائه شده در جدول (۳) بیانگر آن است که آنچه بیش از همه موجب گسترده‌گی فقر امنیت معنوی مسکن در بین خانوارهای روستایی در ایران گردیده، نبود بیمه مسکن می‌باشد. به طوری که اکثر قریب به اتفاق (۹۸/۴۳۲ درصد) خانوارهای روستایی، فاقد بیمه واحد مسکونی هستند. لازم به ذکر است که خانوارهای روستایی غالباً در واحد مسکونی تحت تملک خویش زندگی می‌نمایند. فقط ۱۵/۹۴۴ درصد خانوارهای روستایی، مالکیت واحدهای مسکونی که در آن زندگی می‌کنند را بر عهده ندارند. بدین ترتیب گسترش بیمه مسکن، صرف‌نظر از وضعیت مالکیت مسکن، برای کاهش فقر معنوی مسکن راهکار مناسبی به نظر می‌رسد.

ت ۳. نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر در بعد امنیت مسکن خانوارهای روستایی.

شاخص‌های فقر (درصد)		نماگرهای امنیت مسکن	
نسبت سرشمار فقر	نسبت شکاف فقر	نسبت سرشمار فقر	نسبت شکاف فقر
۹۴/۸۳۹	۹۴/۸۳۹	امنیت فیزیکی	
۱۵/۹۴۳	۱۵/۹۴۴	تملک واحد مسکونی	امنیت معنوی
۹۸/۴۳۲	۹۸/۴۳۲	بیمه واحد مسکونی	
۷۴/۲۲۲	۹۸/۵۰۳	شاخص کل امنیت معنوی	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بخش دیگر اطلاعات جدول (۲) وضعیت شاخص برخورداری را در خانوارهای روستایی نمونه مورد مطالعه

اساس اطلاعات جدول (۲)، ۳۴/۶۴۸ درصد خانوارهای روستایی فاقد سیستم فاضلاب مناسب در مجموعه واحد مسکونی خویش بوده و از این منظر دچار محرومیت می‌باشند. با توجه به شاخص نسبت شکاف فقر مسکن در زمینه سیستم فاضلاب، به طور متوسط خانوارهای روستایی نمونه مورد مطالعه از حدود یک چهارم امکانات سیستم فاضلاب محروم می‌باشند.

ت.۴. نسبت سرشمار و نسبت شکاف فقر در نماگرهای برخوردار و سیستم فاضلاب مسکن خانوارهای روستایی.

نوع شاخص مسکن	نماگرها	شاخص‌های فقر (درصد)	
		نسبت سرشمار فقر	نسبت شکاف فقر
شاخص برخوردار	وسيله نقلیه	۵۸/۷۷۱	۷۷۱/۵۸
	تجهیزات نگهداری مواد غذایی	۳/۱۵۱	۱۵۱/۳
	آب لوله کشی	۸/۶۳۱	۶۳۱/۸
	برق خانگی	۰/۹۴۹	۹۴۹/۰
	سوخت مناسب برای آشپزی	۳/۱۱۱	۱۱۱/۳
	سوخت مناسب برای گرمایش منزل	۶۶/۸۳۴	۸۳۴/۶۶
	سوخت مناسب برای تهیه آب گرم	۴۵/۹۱۳	۹۱۳/۴۵
شاخص سیستم فاضلاب	حمام	۲۲/۸۱۴	۸۱۴/۲۲
	آشپزخانه	۲۷/۶۴۵	۶۴۵/۲۷

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر این اساس بخش دیگر جدول (۴) ارائه مفصل‌تر اطلاعات در این زمینه است. بر اساس اطلاعات این جدول، ۲۲/۸۱۴ درصد واحدهای مسکونی روستایی، فاقد حمام و ۲۷/۶۴۵ درصد این واحدها فاقد آشپزخانه هستند. این موضوع بیانگر آن است که بیش از یک پنجم خانوارهای روستایی در هنگام ساخت واحدهای مسکونی، توجهی به در نظر گرفتن فضایی اختصاصی برای استحمام ننموده و بیش از یک چهارم آنان، فضایی به‌عنوان آشپزخانه را در واحد مسکونی خود در نظر نمی‌گیرند. این در حالی است که وجود این فضاها برای اطلاق عنوان مسکن به یک ساختمان یا ساختارهای مسکونی ضروری است.

بر اساس اطلاعات جدول (۲) شاخص تراکم، آخرین شاخص در بین شاخص‌های مسکن از نظر میزان نسبت سرشمار فقر می‌باشد. در مناطق روستایی کشور به دلیل دسترسی خانوارهای روستایی به فضای مسکونی وسیع‌تر، به‌طور معمول واحدهای مسکونی با محدودیت تراکم برای ساکنین مواجه نیستند. لذا، شاخص تراکم کمترین میزان نسبت سرشمار فقر را در بین شاخص‌های مسکن در سطح خانوارهای روستایی به خود اختصاص داده است (۱۲/۹۱۹٪). از سوی دیگر با توجه به میزان نسبت شکاف فقر در این شاخص و مقایسه آن با نسبت سرشمار فقر، میزان محدودیت فضای مسکونی در خانوارهای روستایی دچار فقر مسکن در بعد تراکم، به‌طور متوسط معادل یک اتاق به ازای هر واحد مسکونی می‌باشد.

در پایان، جدول (۲) به جمع‌بندی شاخص‌های مسکن به منظور بیان وضعیت کلی فقر مسکن خانوارهای روستایی نمونه مورد مطالعه در قالب شاخص کل مسکن پرداخته است. با توجه به اطلاعات این جدول، میزان نسبت سرشمار فقر در شاخص کل مسکن بیانگر آن

با توجه به این که شاخص امنیت واحد مسکونی مناسب‌ترین استراتژی برای مقابله با فقر مسکن در بین خانوارهای روستایی است، جدول (۶) به ارائه اطلاعات مربوط به اولویت‌بندی استراتژی‌های مقابله با فقر مسکن در زیر مجموعه این شاخص پرداخته است. بر اساس اطلاعات این جدول، برای مقابله با فقر امنیت مسکن در خانوارهای روستایی، تمرکز بر تأمین امنیت فیزیکی مسکن از اولویت بیشتری برخوردار است. لذا نوسازی و مقاوم‌سازی واحدهای مسکونی روستایی با استفاده از اسکلت‌های فلزی و بتن‌آرمه و استفاده از مصالح مناسب می‌تواند با تأمین امنیت فیزیکی مسکن، موجبات کاهش فقر مسکن را فراهم نماید. با توجه به این که بر اساس اطلاعات جدول (۵) در دید کلی، مهم‌ترین استراتژی مقابله با فقر مسکن پس از تأمین امنیت مسکن، تمرکز بر شاخص تراکم در واحدهای مسکونی روستایی است، لذا همزمان با نوسازی واحدهای مسکونی روستائیان، اهتمام به تأمین تراکم مسکن متناسب با تعداد افراد خانوار، ضروری به نظر می‌رسد.

ت.۶. اولویت‌بندی استراتژی‌های مقابله با فقر مسکن در زمینه امنیت مسکن روستائیان.

رتبه	میزان نزدیکی نسبی به راه حل ایده‌آل	شاخص‌های امنیت مسکن
۱	۰/۴۴۸	شاخص امنیت فیزیکی
۲	۰/۳۹۶	شاخص امنیت معنوی

مأخذ: یافته‌های تحقیق

تأمین امنیت معنوی مسکن در درجه دوم اهمیت برای کاهش فقر مسکن در بعد امنیت مسکن قرار دارد. جدول (۷) حاوی اطلاعات مفصل‌تر در این زمینه است. بر اساس اطلاعات این جدول، بیمه مسکن نسبت به تملک واحد مسکونی از اولویت بالاتری برای مقابله با فقر مسکن در بعد امنیت معنوی برخوردار است. بدین

است که اکثر قریب به اتفاق خانوارهای روستایی نمونه مورد مطالعه (۹۹/۹۸۰٪) دچار فقر مسکن می‌باشند. از نظر عمق و کیفیت فقر مسکن حاکم بر این خانوارها، میزان نسبت شکاف فقر نشان دهنده آن است که به طور متوسط خانوارهای روستایی از دسترسی به ۳۸/۴۵۶ درصد شاخص‌های مسکن محروم می‌باشند. بر این اساس، چنانچه بتوان دسترسی خانوارهای روستایی را به شاخص‌های مسکن به میزان ۳۸/۴۵۶ درصد بهبود بخشید، فقر مسکن در سطح این خانوارها ریشه‌کن خواهد شد. به‌منظور نیل به این مهم تعیین اولویت‌های مبارزه با فقر مسکن ضروری است. جداول (۵) تا (۸) اطلاعات لازم را در این زمینه ارائه نموده‌اند.

بر اساس اطلاعات جدول (۵) و با توجه به این که مناسب‌ترین استراتژی برای مبارزه با فقر در ابعاد مختلف آن، نزدیکی نسبی به راه‌حل ایده‌آل می‌باشد؛ شاخص امنیت مسکن، بیشترین نزدیکی نسبی به راه‌حل ایده‌آل را به خود اختصاص داده و دارای بالاترین رتبه در بین استراتژی‌های مقابله با فقر است. بر این اساس، این استراتژی، مناسب‌ترین استراتژی برای مقابله با فقر مسکن است. پس از آن به ترتیب شاخص‌های تراکم و سیستم فاضلاب قرار داشته و در پایان شاخص برخورداری دارای پایین‌ترین سطح اولویت برای مقابله با فقر مسکن است.

ت.۵. اولویت‌بندی استراتژی‌های کلی مقابله با فقر مسکن روستائیان.

رتبه	میزان نزدیکی نسبی به راه حل ایده‌آل	شاخص‌های مسکن
۱	۰/۳۰۴	شاخص امنیت
۴	۰/۰۳۱	شاخص برخورداری
۳	۰/۰۶۵	شاخص سیستم فاضلاب
۲	۰/۰۸۳	شاخص تراکم

مأخذ: یافته‌های تحقیق

از تجهیزات نگهداری مواد غذایی، بر خورداری از گاز یا برق به عنوان سوخت برای آشپزی، بر خورداری از برق خانگی، بر خورداری گاز برق به عنوان سوخت برای گرمایش منزل، و داشتن وسیله نقلیه در اولویت های بعدی قرار داشته و در نهایت بر خورداری از گاز یا برق به عنوان سوخت برای تأمین آب گرم مورد استفاده اعضای خانوارها پایین ترین اولویت را در کاهش فقر مسکن خانوارهای روستایی به خود اختصاص داده است.

ت ۸. اولویت بندی استراتژی های مقابله با فقر مسکن در شاخص های سیستم فاضلاب و بر خورداری مسکن.

رتبه	میزان نزدیکی نسبی به راه حل ایده آل	نماگرها	نوع شاخص مسکن
۱	۰/۲۴۲	آشپزخانه	شاخص سیستم فاضلاب
۲	۰/۱۸۸	حمام	
۶	۰/۰۰۵	وسیله نقلیه	
۲	۰/۰۴۳	تجهیزات نگهداری مواد غذایی	شاخص بر خورداری
۱	۰/۰۵۱	آب لوله کشی	
۴	۰/۰۲۷	برق خانگی	
۳	۰/۰۴۲	سوخت مناسب برای آشپزی	
۵	۰/۰۲۱	سوخت مناسب برای گرمایش منزل	
۷	۰/۰۰۱	سوخت مناسب برای تهیه آب گرم	

مأخذ: یافته های تحقیق

نتیجه

جمع بندی نتایج مربوط به وضعیت فقر مسکن روستاییان نمونه مورد مطالعه نشان می دهد اکثر قریب به اتفاق خانوارهای روستایی دچار فقر مسکن هستند. عمق و کیفیت فقر مسکن حاکم بر این خانوارها به گونه ای است

ترتیب، ایجاد تمهیدات لازم برای بیمه نمودن واحد مسکونی ابزار مناسبی برای کاهش فقر مسکن در این بعد به شمار می آید.

در اولویت بندی استراتژی های مقابله با فقر مسکن، شاخص سیستم فاضلاب در جایگاه سوم قرار دارد. بر این اساس جدول (۸) اطلاعات بیشتری در زمینه اولویت بندی نماگرهای موجود در این شاخص به منظور توفیق هر چه بیشتر در کاهش فقر مسکن ارائه نموده است. بر اساس اطلاعات این جدول، هر چند در حال حاضر هر واحد مسکونی نوساز و در حال ساخت از سیستم کامل دفع فاضلاب برخوردار است، اما در بهبود واحدهای مسکونی موجود، تأکید بیشتر بر تعبیه آشپزخانه در واحد مسکونی است. لذا در فرایند مقاوم سازی و بازسازی واحدهای مسکونی موجود، در نظر گرفتن فضایی مناسب برای آشپزخانه در اولویت قرار دارد.

ت ۷. اولویت بندی استراتژی های مقابله با فقر مسکن در بعد امنیت معنوی مسکن روستاییان.

رتبه	میزان نزدیکی نسبی به راه حل ایده آل	نماگرهای امنیت معنوی مسکن
۱	۰/۶۸۹	بیمه مسکن
۲	۰/۱۰۹	مالکیت مسکن

مأخذ: یافته های تحقیق

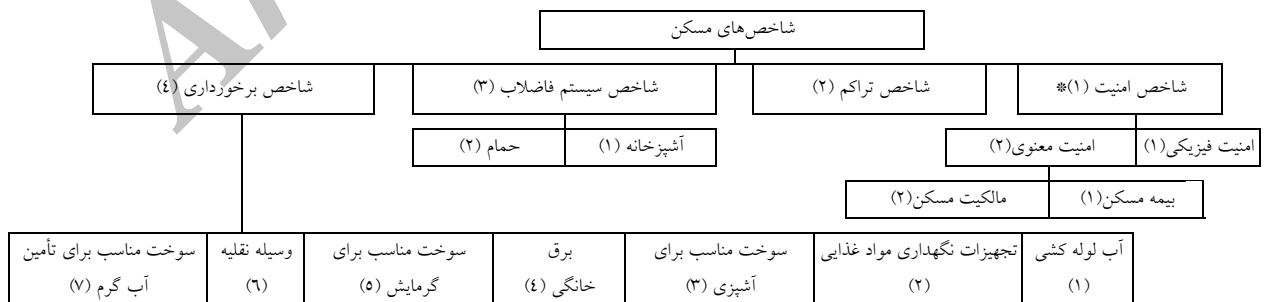
شاخص بر خورداری هر چند در بین شاخص های مسکن دارای پایین ترین سطح اولویت در زمینه مقابله با فقر مسکن است، اما به عنوان یکی از شاخص های مسکن، حائز اهمیت است. بر این اساس بخش دیگری از جدول (۸) به اولویت بندی استراتژی های مختلف مبارزه با این نوع فقر مسکن پرداخته است. با توجه به اطلاعات این جدول، مناسب ترین استراتژی برای مقابله با فقر مسکن در زمینه شاخص بر خورداری، تأمین آب لوله کشی خانوارهای روستایی است. پس از آن به ترتیب بر خورداری

در این شاخص، اهتمام به تعبیه آشپزخانه در واحد مسکونی از اولویت بالاتری برخوردار است. در میان شاخص‌های مسکن، شاخص برخورداری هرچند در بین شاخص‌های مسکن دارای پایین‌ترین سطح اولویت در زمینه مقابله با فقر مسکن است، اما به‌عنوان یکی از شاخص‌های مسکن، حائز اهمیت است. به منظور مقابله با فقر مسکن در این بعد، مناسب‌ترین استراتژی، تأمین آب لوله‌کشی خانوارهای روستایی است.

بدین ترتیب با در نظر گرفتن مجموعه موارد فوق، به منظور مقابله با فقر مسکن روستایی موارد زیر پیشنهاد می‌گردد:

۱. تمرکز بر تأمین امنیت فیزیکی واحدهای مسکونی از طریق نوسازی و مقاوم‌سازی واحدهای مسکونی با استفاده اسکلت‌های فلزی و بتن آرمه و نیز به‌کارگیری مصالح مناسب در ساخت آن‌ها
۲. اهتمام به رعایت تراکم مسکن متناسب با تعداد افراد خانوار و نیز در نظر گرفتن سیستم کامل فاضلاب برای واحدهای مسکونی روستاییان، همزمان با نوسازی یا مقاوم‌سازی آن‌ها
۳. ایجاد تمهیدات لازم برای بیمه نمودن واحد مسکونی به منظور تأمین امنیت معنوی مسکن
۴. اهتمام هرچه بیشتر به تأمین آب آشامیدنی سالم به صورت لوله‌کشی برای خانوارهای روستایی

۹. استراتژی‌های مقابله با فقر مسکن روستاییان.

مأخذ: یافته‌های تحقیق

*: اعداد داخل پرانتز بیانگر سطح اولویت هر یک از استراتژی‌ها می‌باشد.

که به‌طور متوسط خانوارهای روستایی از دسترسی به حدود دو پنجم از شاخص‌های مسکن، محرومند. با توجه به وضعیت موجود فقر مسکن در جامعه روستایی ایران، ریشه‌کنی کامل این نوع فقر، نیازمند بهبود ۳۸/۴۵۶ درصدی دسترسی خانوارهای روستایی به شاخص‌های مسکن است. بر این اساس اولویت‌بندی استراتژی‌های مبارزه با فقر مسکن ضرورت می‌یابد. تصویر (۹) استراتژی‌های مبارزه با فقر مسکن و اولویت‌های مربوطه را در لایه‌های مختلف شاخص‌های مسکن ارائه نموده است. بر اساس این نمودار، در دید کلی، مهم‌ترین استراتژی مقابله با فقر مسکن، تأمین امنیت مسکن می‌باشد. در بعد امنیت مسکن، مهم‌ترین استراتژی برای مبارزه با فقر مسکن، تأمین امنیت فیزیکی مسکن بوده و پس از آن، امنیت معنوی مسکن قرار دارد. در بعد امنیت معنوی مسکن نیز، اهتمام به امر بیمه واحد مسکونی، مناسب‌ترین استراتژی برای کاهش فقر مسکن روستایی است.

از سوی دیگر اولویت‌بندی استراتژی‌های کلی مبارزه با فقر مسکن نشان داد که پس از امنیت مسکن، مناسب‌ترین استراتژی برای مقابله با فقر مسکن، تمرکز بر بهبود وضعیت تراکم واحد مسکونی است. بدین ترتیب که به‌طور متوسط در هر واحدهای مسکونی روستایی، نیازمند یک واحد اتاق بیشتر است. پس از شاخص تراکم، شاخص سیستم فاضلاب واحد مسکونی قرار دارد.

پی نوشت

1. Foster-Greer-Thorbecke (FGT)
2. Headcount Ratio
3. Poverty Gap Ratio
4. Technique for Order Performance by Similarity to Ideal Solution
5. Multiple Attribute Decision Making

منابع

همکاری‌های بین مرزی با کشورهای همسایه و جهان اسلام، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.

- سهرابی، بابک؛ رئیسی‌وانانی، ایمان؛ علیدوستی، سیروس. (۱۳۸۹)، ارائه مدلی کاربردی برای سنجش بلوغ مدیریت دانش در صنعت نرم افزار، فصلنامه سیاست علم و فناوری، شماره ۳، سال سوم، صص ۷۹-۶۳.

- فرجی‌سبکیار، حسنعلی؛ رضاعلی، منصور. (۱۳۸۸)، مقایسه مدل‌های گسسته و پیوسته مکانی، مطالعه موردی: مکان‌یابی محل واحدهای تولید روستایی بخش طرقله، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۷، سال چهل و یکم، صص ۸۳-۶۹.

- محقر، علی؛ مهرگان، محمدرضا؛ ابوالحسنی، غلامرضا. (۱۳۸۹)، به‌کارگیری تکنیک‌های تصمیم‌گیری در اولویت‌بندی مصرف و تخصیص بهینه گاز طبیعی با رویکرد فازی، فصلنامه مطالعات اقتصاد انرژی، شماره ۲۴، سال هفتم، صص ۱۱۹-۹۱.

- منظری‌حصار، مهدی؛ محقر، علی. (۱۳۸۴)، به‌کارگیری الگویی برای تخصیص اعتبارات محرومیت‌زدایی: بررسی موردی فصل تربیت بدنی در استان خراسان، مجله برنامه و بودجه، شماره ۹۱، سال یازدهم، صص ۹۰-۶۹.

- نسترن، مهین؛ ابوالحسنی، فرحناز؛ ایزدی، ملیحه. (۱۳۸۹)، کاربرد تکنیک تاپسیس در تحلیل و اولویت‌بندی توسعه پایدار مناطق شهری (مطالعه موردی: مناطق شهری اصفهان)، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، شماره ۳۸، سال بیست و یکم، صص ۱۰۰-۸۳.

- نصیری، معصومه. (۱۳۸۶)، توزیع جغرافیایی فقر مسکن و پراکندگی زنان مطلقه خانه‌دار در مناطق ۲۲ گانه تهران، فصلنامه رفاه اجتماعی، شماره ۲۴، سال ششم، صص ۲۴۰-۲۲۳.

- والمحمدی، چنگیز؛ فیروزه، نگین. (۱۳۸۹)، ارزیابی عملکرد سازمان با استفاده از تکنیک BSC: مطالعه موردی، فصلنامه مدیریت، شماره ۱۸، سال هفتم، صص ۸۷-۷۲.

- Biswas-Diener, Robert; Diener, Ed. (2001), Making the best of a bad situation: satisfaction in the slums of Calcutta. *Social Indicators Research*, 55 (3): 329-352.

- Bossert, Walter; D'Ambrosio, Conchita; Peragine, Vito. (2007), Deprivation and social exclusion, *Economica*, 74 (296), 777-803.

- Bourguignon, Francois; Chakravarty, Satya. (2003), The measurement of multidimensional

- اطهاری، کمال. (۱۳۸۴)، فقر مسکن در ایران: فقر سیاست اجتماعی، مجله رفاه اجتماعی، شماره ۱۸، سال پنجم، صص ۱۲۸-۱۱۳.

- اطهاری، کمال؛ امانی، شراره؛ توفیق، فیروز؛ حق‌شناس، جواد؛ خزاقی، حسین؛ عابدین درکوش، سعید؛ زبردست، اسفندیار؛ نیکوسرشت، ناصر؛ یزدانی، فردین. (۱۳۸۵)، طرح جامع مسکن، سند تحلیلی: جمع‌بندی مطالعات، وزارت مسکن و شهرسازی، دفتر برنامه‌ریزی و اقتصاد مسکن، تهران.

- اهری، زهرا. (۱۳۶۷)، مسکن حداقل، مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن، وزارت مسکن و شهرسازی، تهران.

- بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران. (۱۳۸۸)، نتایج بررسی بودجه خانوار در مناطق شهری ایران، سال ۱۳۸۷، مدیریت کل آمارهای اقتصادی، اداره آمار اقتصادی، دایره بررسی بودجه خانوار، تهران.

- بدری، علی؛ موسوی، سیروس. (۱۳۸۹)، تحلیلی بر روند تغییرات برخی ویژگی‌های مسکن روستایی در ایران، مجموعه مقالات چهارمین کنگره بین‌المللی جغرافیدانان جهان اسلام، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان.

- پیمان، حسین. (۱۳۸۶)، ویژگی‌های مسکن خانوارهای شهری در طبقه‌های درآمدی، فصلنامه اقتصاد مسکن، شماره ۴۱، صص ۸۰-۷۱.

- دفتر برنامه‌ریزی و اقتصاد مسکن. (۱۳۸۸)، چکیده مطالعات طرح جامع مسکن استان گیلان، وزارت مسکن و شهرسازی، معاونت امور مسکن و ساختمان، سازمان مسکن و شهرسازی استان گیلان، رشت.

- سعیدآبادی، رشید؛ حیدری، حسن؛ موسوی، میرنجف. (۱۳۸۹)، تحلیل قابلیت‌های استان‌های مرزی ایران در توسعه

- Sen, Amartya. (1976), Poverty: an ordinal approach to measurement, *Econometrica*, 44 (2): 219-231.
- Sengupta, Urmi. (2010), The hindered self-help: housing policies, politics and poverty in Kolkata, India, *Habitat International*, 34(3): 323-331.
- Silber, Jacques. (2007), Measuring poverty: taking a multidimensional perspective, *Hacienda Publica Espanola/Revista de Economia Publica*, 182 (3): 29-73.
- Silber, Jacques; Sorin, Michael (2006), Poverty in Israel: taking a multidimensional approach, Chapter 9 in Petmesidou, Maria; Papatheodorou, Christos, eds: *Poverty and social deprivation in the Mediterranean area: trends, policies and welfare prospects in the new millennium*, London: Zed Books/CROP Series.
- UNDP. (2007), *Human development report 2007/2008*, Rosenberg and Sellier, Torino.
- UN-Habitat. (2003), *The challenge of slums: global report on human settlements*, Nairobi, UN-Habitat.
- Whitener, Leslie. (2000), Housing poverty in rural areas greater for racial and ethnic minorities, *Rural America*, 15 (2): 1-8.
- Yitzhaki, Shlomo. (1979), Relative deprivation and the Gini coefficient, *The Quarterly Journal of Economics*, 93 (2): 321-324.
- Zeller, Manfred; Sharma, Manohar; Henry, Carla; Lapenu, Cecile. (2006), An operational method for assessing the poverty outreach performance of development policies and projects: results of case studies in Africa, Asia, and Latin America, *World Development*, 34 (3), 446-464.
- poverty. *Journal of Economic Inequality*, 1 (1): 25-49.
- Dewilde, Caroline. (2004), The multidimensional measurement of poverty in Belgium and Britain: a categorical approach, *Social Indicators Research*, 68 (3), 331-369.
- Dixon, Chris. (1990), *Rural development in the third world*, Routledge, Chapman and Hall Inc., London.
- Foster, James; Greer, Joel; Thorbecke, Erik. (2010), The Foster-Greer-Thorbecke (FGT) poverty measures: 25 years later, *Journal of Economic Inequality*, 8 (4):491-524.
- Grootaert, Christiaan; Narayan, Deepa. (2004), Local institutions, poverty and household welfare in Bolivia, *World Development*, 32 (7): 1179-1198.
- Habitat for Humanity. (2010), *Poverty housing fact sheet*, North Sydney, Australia, Available at: www.habitat.org.au.
- Jamal, Haroon. (2009), *Estimation of multidimensional poverty in Pakistan*. Research Report, No. 79, The Social Policy and Development Centre (SPDC), Pakistan.
- Krishnakumar, Jaya; Ballone, Paola. (2008), Estimating basic capabilities: a structural equation model applied to Bolivia, *World Development*, 36 (6): 992-1010.
- Miltin, Diana. (2001), Housing and urban poverty: a consideration of the criteria of affordability, diversity and inclusion, *Housing Studies*, 16 (4): 509-522.
- Muro, Pasquale; Mazziotta, Matteo; Pareto, Adriano (2009), *Composite indices for multidimensional development and poverty: an application to MDG indicators*, University of Roma Tre, Roma.
- Naveed, Arif; Ul-Islam, Tanweer. (2010), *Estimating multidimensional poverty and identifying the poor in Pakistan: a alternative approach*, Working Paper No. 28, Research Consortium on Educational Outcomes and Poverty (RECOUP), Islamabad, Pakistan.
- Park, K. (2005), *Textbook of preventive and social medicine*, 18th edition, Banarsidas Bhanot Publisher, India.
- Reckford, Jonathan. (2010), *Housing and health: partners against poverty*, Shelter Report, Habitat for Humanity International, USA.
- Runciman, Walter Garrison. (1966), *Relative deprivation and social justice*, Routledge, London.
- Saisana, Michaela; Saltelli, Andrea. (2010), *The multidimensional poverty assessment tool (MPAT): robustness issues and critical assessment*, European Commission and Institute for the Protection and Security of the Citizen, Italy.
- Sato, Hiroshi (2006), Housing inequality and housing poverty in urban China in the late 1990s. *China Economic Review*, 17 (3): 37-50.

Archive